

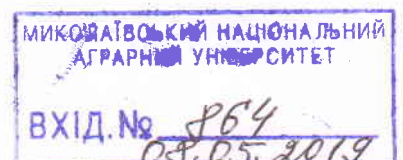
ВІДГУК
офіційного опонента доктора економічних наук, доцента
Новікової Наталі Леонідівни
на дисертаційну роботу Надвиничного Сергія Анатолійовича
на тему «Економічний розвиток аграрної сфери України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним
господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з напрямками
виконання науково-дослідних робіт

В сучасних умовах господарювання аграрна сфера є важливою складовою національної економіки України, результати діяльності якої значною мірою зумовлюють показники економічного розвитку суспільства та добробуту населення. Сьогодні особливої уваги потребують проблеми ефективності та злагодженого функціонування суб'єктів господарювання галузі усіх форм власності та просторової організації, діяльність яких безпосередньо впливає на економічну і продовольчу безпеку держави та забезпечення населення доступним продуктами харчування. Відтак, світові процеси глобалізації та трансформації національної економіки вимагають перегляду наукових підходів до розробки засад економічного розвитку аграрної сфери, які потребують глибокого економічного обґрунтування задля ефективного використання природних ресурсів, зниження собівартості продукції, забезпечення її відповідності міжнародним нормам і стандартам якості та безпеки тощо.

Тому, обґрунтування теоретико-методологічних засад і розробка науково-практичних рекомендацій щодо основних напрямів економічного розвитку аграрної сфери України є метою дисертаційного дослідження Надвиничного С. А., тема є достатньо актуальною, а також характеризується значним науковим та практичним значенням

Підтвердженням наукової актуальності теми дисертації є і те, що вона виконувалася у рамках плану науково-дослідної роботи Миколаївського національного аграрного університету за темами «Формування механізму та забезпечення стійкого розвитку сільських територій в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0116U008480), в межах якої автором розкриті теоретичні основи економічного розвитку аграрної сфери в умовах глобалізації, та «Формування ринку сільськогосподарської продукції на засадах стійкого розвитку підприємств аграрного сектору» (державний реєстраційний номер 0114U007074), в межах якої автор здійснив економічну оцінку макро- та мікросередовища функціонування аграрної сфери регіонів України в умовах ринкових трансформацій, і Тернопільського національного економічного університету за такими темами: «Регіональні проблеми вдосконалення розміщення продуктивних сил» (державний реєстраційний номер 0105U000860), в межах якої автором сформовані методологічні засади

дослідження економічного розвитку аграрної сфери регіонів України; «Еколого-ресурсні, соціально-економічні та демографічні основи сталого розвитку регіону» (державний реєстраційний номер 0110U001135), в межах якої автором сформовані принципи та алгоритми формування стратегії економічного розвитку аграрної сфери регіонів України; «Соціально-економічний потенціал населених пунктів регіону в умовах децентралізації владних відносин» (державний реєстраційний номер 0115U001604), в межах якої автором сформовані пропозиції щодо реалізації експортного потенціалу та конкурентних переваг сільськогосподарської продукції регіонів України на ринках продовольства. У рамках зазначених тем здобувачем розроблено науково обґрунтовані пропозиції щодо перспектив розвитку аграрної сфери України, зокрема на основі стратегії економічного розвитку.

Викладене вище свідчить про актуальність, наукове значення та цінність теми дисертаційної роботи Надвиничного С. А.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Основні результати досліджень автора достатньою мірою обґрунтовані, їх наукова достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони отримані у результаті ґрунтовної аналітичної роботи. Автором дисертації чітко окреслені і логічно побудовані мета та завдання та об'єкт дослідження, обґрунтовано теоретичні та методичний підходи щодо їх виконання, розроблено і апробовано відповідні пропозиції, які у своїй комплексності є науковим шляхом вирішення наміченого економічного завдання. Особливо варто відмітити, що завдання дослідження, положення наукової новизни і висновки дисертації є логічно взаємопов'язаними.

Дисертаційна робота Надвиничного С. А. є оригінальною науковою працею, яка виконана на належному теоретичному, методологічному і прикладному рівні. Вона має послідовну та виважену структурну будову і за своєю архітектонікою є комплексним та завершеним науковим дослідженням. Зміст роботи та багатогранність висвітленої проблеми свідчать про різносторонню, і водночас комплексну наукову компетентність її автора.

Наукова обґрунтованість та достовірність основних положень дисертації, отриманих результатів, висновків та сформульованих рекомендацій забезпечується за рахунок застосування загальнонаукових і спеціальних методів наукових досліджень (діалектичний метод і системно-синергетичний підхід – для вивчення закономірностей економічного розвитку аграрної сфери України, системний аналіз – запропоновано класифікацію чинників економічного розвитку національної економіки та аграрної сфери зокрема; абстрактно-логічний – для формування теоретичних узагальнень і висновків; методи індукції та операціоналізації понять – для доповнення понятійного апарату; економіко-статистичний і монографічний методи – для аналізу сучасного стану та ефективності функціонування аграрної сфери за областями, методи таксономічного аналізу, експертного, інтегрального та рейтингового

оцінювання – для кількісної оцінки ефективності функціонування аграрної сфери з урахуванням регіональної специфіки; метод кластерного аналізу – для визначення стратегічних груп областей України для побудови економіко-математичної моделі їх кластеризації за виробничо-економічними показниками розвитку аграрної сфери держави), використанням актуальної нормативно-правової й статистичної інформації з національних і міжнародних офіційних інформаційних джерел, а також проведенням у роботі ґрунтовним аналізом фундаментальних праць вітчизняних і закордонних учених з досліджуваної проблематики, апробацією основних положень та результатів дослідження на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Усе вищезазначене підтверджує високу ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій опонованої дисертаційної роботи.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням широкої інформаційної бази за темою дисертації, в т.ч. офіційних статистичних даних, нормативно-правових актів, які стосуються економічного розвитку аграрної сфери України, монографій, численних наукових публікацій вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Сформульовані висновки і рекомендації характеризуються новизною, логічністю й аргументованістю.

Основні положення і результати дисертаційної роботи пройшли широку апробацію, підтверджену різноплановими публікаціями автора, у тому числі за кордоном, виступами на науково-практичних конференціях.

Виконання поставлених наукових завдань щодо вирішення сформульованої проблеми надали автору можливість обґрунтувати положення, які розкривають сутність дослідження та характеризуються новизною. Серед основних здобутків здобувача, що відзначаються науковою новизною і заслуговують на особливу увагу з позиції опонента, є наступні положення:

- обґрунтування організаційно-економічного механізму формування експортного потенціалу аграрної сфери України, виокремлено інструменти державного регулювання та забезпечення експортного потенціалу, запропоновано головні напрями формування і реалізації експортного потенціалу аграрної сфери України на сучасному етапі;

- розробка організаційно-економічних засад кластеризації аграрної сфери, які включають методолого-методичне обґрунтування кластерного моделювання економічного розвитку аграрної сфери регіонів України на основі застосування методу багатовимірного групування та сукупності показників виробничо-економічної діяльності сільськогосподарських підприємств і забезпечують економіко-математичне підтвердження експертного групування адміністративних областей на основі показників багаторівневого розвитку та методу нечітких с-середніх;

- трактування поняття «економічний розвиток аграрної сфери», що, на відміну від існуючих дефініцій, враховує системні властивості процесу його формування та інтерпретує як характеристику поступального розвитку з

відображенням ступеня реалізації його фактичної та потенційної спроможності створювати, утримувати і використовувати стійкі конкурентні переваги аграрної сфери для ефективного розвитку національного господарства України;

– розробка методологічних підходів до формування складових стратегії економічного розвитку на регіональному рівні та запропоновано модель механізму економічного розвитку аграрної сфери національної економіки, що дозволяє підвищити ефективність господарювання аграрних формувань на основі забезпечення стабільних економічних, соціальних і екологічних складових розвитку галузі, задоволення потреб населення у продовольстві за доступними цінами, забезпечення продовольчої та національної безпеки держави;

– методологічні підходи до формування державної політики щодо економічного розвитку аграрної сфери в умовах сучасних глобалізаційних процесів і реалій національної економіки на основі світового досвіду та запропоновано комплекс першочергових заходів і виокремлено пріоритетні вектори державного впливу на аграрну сферу;

– розробка механізму забезпечення продовольчої безпеки, методологічним базисом якого визначено гармонізацію її умов, зокрема: наукових, економічних, технологічних, біологічних, екологічних і визначення пріоритетних напрямів розвитку, запропоновано перспективні напрями розвитку аграрної сфери у контексті забезпечення продовольчої безпеки України;

– удосконалення методу багатовимірного економіко-математичного регіонального групування, який на відміну від інших враховує багатоступінчасте представлення інкерованих показників розвитку аграрної сфери в цільовій функції кластеризації методу нечітких с-середніх та забезпечує з початкових експериментальних даних екстракцію експертних правил групування областей типу «якщо-то»;

– обґрунтування інституційних засад формування та функціонування кластерів та запропонована модель формування інноваційного аграрного кластера.

Теоретична і практична цінність положень, результатів та висновків дисертаційної роботи

Обґрунтовані і представлені в дисертаційній роботі положення, пропозиції та висновки мають теоретичну та практичну цінність. Теоретична та практична цінність одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методологічних та науково-практичних положень і пропозицій щодо основних напрямів економічного розвитку аграрної сфери України.

Рекомендації автора та окремі результати дослідження використовуються суб'єктами аграрного бізнесу, органами державного управління, а також в освітньому процесі закладів вищої освіти, що підтверджено відповідними документами.

Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, що сформульовані в дисертаційній роботі Надвиничного Сергія Анатолійовича, відображені у 51 науковій праці, з яких 24 публікації – у наукових фахових виданнях України; 2 – у зарубіжних періодичних виданнях; 18 - у матеріалах наукових конференцій; 1 – підручник; 1 – одноосібна монографія; 3 – колективні монографії; 2 – препринти.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації дисертації оприлюднені здобувачем на 18 науково-практичних конференціях різних рівнів з публікацією у збірниках тез доповідей. Перелік опублікованих праць за темою дослідження у повному обсязі відображає зміст дисертаційної роботи. Вимоги МОН України до кількості та видів наукових публікацій, які оприлюднюються матеріали дослідження у відкритому друці, дотримано.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота написана діловою українською мовою з дотриманням наукового стилю викладу результатів проведеного дослідження. Зміст роботи характеризується цілісністю, завершеністю, логічною послідовністю і конкретністю викладу матеріалу. У роботі раціонально поєднані теоретичні та методологічні аспекти висвітлення проблеми з конкретними практичними пропозиціями та методичними рекомендаціями, які характеризуються відповідним рівнем їх обґрунтованості. Стиль написання дисертації відповідає вимогам атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України щодо дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Оцінка ідентичності змісту автореферату та основних положень дисертації

Автореферат написаний у науковому стилі, літературною мовою, згідно з поставленими вимогами і в повній мірі відображає зміст і структуру дисертації.

Автореферат **Надвиничного С. А.** у повній мірі відображає сутність та зміст дисертації. Наявною є ідентичність основних наукових положень і наукового внеску здобувача. Наукові положення, висновки і рекомендації, репрезентовані дисертантом в авторефераті, належним чином розкриті та обґрунтовані у самій роботі.

Структура і зміст дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Надвиничного С. А. є завершеним науковим

дослідженням, яке складається зі вступу, п'ятьох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел з 451 найменування та додатків, включає 28 таблиць, 98 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 391 сторінки комп'ютерного тексту.

У вступі розкриті актуальність теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, мета, завдання і методи дослідження, наукова новизна і практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача, зазначена апробація результатів дослідження, вказана кількість публікацій та структура і обсяг роботи (С. 26-38).

У першому розділі *«Теоретичні основи економічного розвитку аграрної сфери України»* узагальнено та поглиблено теоретичну сутність і наукове значення поняття «економічний розвиток аграрної сфери» (С. 61); удосконалено класифікацію чинників, що впливають на економічний розвиток національного господарства та аграрної сфери зокрема в сучасних мінливих умовах ринкового господарювання (С. 77-80); обґрунтовано галузеві та регіональні особливості економічного розвитку аграрної сфери в умовах глобалізації як складової національного господарства України, що забезпечує продовольчу безпеку країни і соціальну стабільність суспільства (С.81-96).

У другому розділі *«Методологічні засади дослідження економічного розвитку аграрної сфери України»* розвинуто сутність, методологічні принципи та алгоритми економічного дослідження, опрацьовано методологію формування стратегій економічного розвитку аграрної сфери (С. 107-124); обґрунтовано методологічні підходи до формування стратегій економічного розвитку аграрної сфери на регіональному рівні (С. 124-142); розроблено методолого-методичний інструментарій економічного дослідження та обґрунтування стратегічного розвитку аграрної сфери (С. 153-155).

У третьому розділі *«Економічна оцінка сучасного стану та тенденції розвитку аграрної сфери України в умовах світогосподарських трансформацій»* здійснено комплексну діагностику функціонування аграрної сфери України у контексті світогосподарських тенденцій та ідентифіковано її сучасні організаційно-економічні особливості для оцінки можливостей, наявного потенціалу та внутрішніх ресурсів для ефективного функціонування аграрної сфери (С. 183-189); узагальнено організаційно-економічні інструменти державної політики розвитку аграрної сфери України у сучасних умовах для опрацювання комплексу першочергових заходів і виокремлення пріоритетних векторів державного впливу на аграрну сферу (С. 239-242; С. 248-250; С. 266-269).

У четвертому розділі *«Стратегічні пріоритети економічного розвитку аграрної сфери України»* визначено пріоритетні напрями забезпечення продовольчої безпеки національної економіки в контексті економічного розвитку аграрної сфери України (С. 279-280; С. 290-292; розроблено науково-практичні рекомендації щодо вибору основних векторів

економічного розвитку аграрної сфери в умовах глобалізаційних викликів та формування стійких конкурентних позицій вітчизняних аграрних виробників на світовому агропродовольчому ринку (С. 299-305; 310-315); обґрунтовано основні шляхи економічного розвитку аграрної сфери України на інноваційній основі, вплив чинників освоєння інновацій і компоненти стимулювання економічної активності в аграрній сфері (С. 319-333, С. 337-339).

У п'ятому розділі *«Вектори економічного розвитку аграрної сфери України»* розроблено організаційно-економічний механізм формування експортного потенціалу аграрної сфери та реалізації конкурентних переваг виробництва агропродовольчої продукції України (С. 353-356); обґрунтовано інституційні засади формування високоефективних регіональних аграрних кластерів (С. 375-386; С. 405-408); розроблено організаційно-економічні засади кластеризації аграрної сфери України на основі показників багаторівневого розвитку (С. 390-400).

У кінці кожного розділу роботи наведені ґрунтовні висновки. Також відзначаємо, що по тексту є дуже багато ілюстративного матеріалу, який відображає окремі важливі результати дослідження. Загалом дисертаційна робота, її автореферат і за своїм змістом, і за логікою викладу матеріалу підтверджують вагомий науковий внесок здобувача в розвиток галузі знань, за якою захищається робота, - економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

У цілому дисертаційна робота є завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову проблему щодо економічного зростання аграрної сфери України.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційного дослідження

Незважаючи на загальну позитивну оцінку і змістовність викладу результатів наукового пошуку, обґрунтованість і достовірність висновків, в дисертаційній роботі Надвиничного С. А. мають місце окремі зауваження і дискусійні положення:

1. У першому розділі дисертації (С.81-96) автор досить глибоко досліджує регіональні та галузеві особливості аграрної сфери національної економіки. Вони істотно впливають на специфіку економічного розвитку аграрної сфери регіонів та формування зон спеціалізації з виробництва окремих видів продукції, зокрема рослинницької, що зумовлюється природно-ресурсним потенціалом певної місцевості, який впливає на урожайність та прибутковість вирощуваних культур, рівень ефективності використання сільськогосподарської техніки. Відтак, варто було б деталізувати логістичні можливості суб'єктів господарювання у сільському господарстві, що б дало змогу розрахувати економічну доцільність вирощування тих чи інших сільськогосподарських культур у конкретному регіоні України.

2. У роботі здійснено обґрунтування механізмів забезпечення економічного розвитку аграрної сфери України та диверсифікації виробництва, які базуються на виборі стратегії та механізмів інтеграції у світовий економічний простір, враховуючи тактику дії систем управління й організації, регулювання макро- та мікроекономічних процесів. Проте, при розробці стратегії її економічного розвитку варто було б акцентувати увагу на заходах щодо розвитку депресивних областей.

3. Здійснюючи комплексну діагностику функціонування аграрної сфери України, що слугує вихідною базою для розробки стратегії економічного розвитку, здобувачу варто було б більше уваги приділити аналізу міжрегіонального та регіонального співробітництва, інтегральних і міжгалузевих зв'язків тощо. Це б дозволило виокремити не лише резерви зменшення логістичних витрат, а також сприяти вирішенню питання покращення продовольчої безпеки країни на рівні окремих регіонів.

4. При розробці організаційно-економічного механізму реалізації державної політики та стратегічного управління в аграрній сфері дисертанту доцільно було б передбачити як складову цього механізму створення інформаційно-аналітичного та консалтингових центрів. Це, на нашу думку, сприятиме підвищенню рівня інформованості аграрних виробничо-господарських структур щодо змін у законодавстві, пошуку торгових партнерів тощо.

5. Дисертантом доведено, що у сучасних умовах ринкового господарювання політику держави необхідно спрямувати на формування прошарку реальних власників землі, освоєння новітніх ресурсозберігаючих технологій і високопродуктивної техніки, підготовку висококваліфікованих фахівців. Запропоновано структуру організаційно-економічного механізму реалізації державної політики і стратегічного управління в аграрній сфері у сучасних умовах господарювання. Вважаємо за необхідне вказати автору більше уваги приділити соціальній складовій державної політики в аграрній сфері, конкретизувавши соціальні програми розвитку сільських територій. Особливо це стосується господарювання агрохолдингів, які приділяють недостатньо уваги розвитку соціальної інфраструктури на селі.

6. Досліджуючи вплив агрохолдингів на економічний розвиток аграрної сфери національної економіки, на нашу думку, варто було б більше уваги приділити виокремленню позитивних та негативних сторін їх функціонування.

7. При аналізі конкурентних переваг сільськогосподарської продукції доцільно було б сформулювати пропозиції щодо розширення спектру галузей рослинництва та тваринництва, продукція яких є конкурентоспроможною на світовому ринку, зокрема розвиток бджільництва (експорт меду), розведення перепілок та індиків, вирощування жимолості, лікарських рослин тощо.

Загалом, зазначені дискусійні положення та зауваження, не носять принципового характеру і є власною позицією опонента, вони істотно не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота **Надвиничного Сергія Анатолійовича** на тему «**Економічний розвиток аграрної сфери України**» є завершеним науковим дослідженням, виконаним автором самостійно, і характеризується високим рівнем актуальності, наукової новизни та практичної спрямованості. Вона містить науково обґрунтовані положення і розробки, що мають теоретико-методологічне значення та практичну цінність, які сприятимуть вирішенню такої важливої науково-прикладної проблеми, як економічний розвиток аграрної сфери України.

За своїм змістом, науково-прикладною сутністю та оформленням дисертація відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013р. №567 (зі змінами та доповненнями) та паспорту спеціальності 08.00.03 - економіка та управління національним господарством, а її автор – **Надвиничний Сергій Анатолійович** - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 - економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри публічного
управління та адміністрування
Київського національного
торговельно-економічного університету

Новікова Н. Л.

Новікової Н. Л. засвідчую
чачиник Відділу кадрів в ШЕВЧЕНКО